

אינהאַלט

1	דער אוצר / שלום-עליכם
	ווען איך בין רויטשילד /
3	שלום-עליכם
10	אויב נישט נאָך העכער / י. ל. פרץ
18	דריי מתנות / י. ל. פרץ
18	אויבן ביי דער וואָג
23	די ערשטע מתנה
27	די צווייטע מתנה
33	די דריטע מתנה

שלום-עליכם

דער אוצר

אף יענער זייט באַרג, הינטערן אַלטן בית-המדרש, גע-
פֿינט זיך אַן אוצר.

אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
נאָר קומען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע
יידן אין שטעטל וועלן לעבן בשלום, און וועלן זיך
נעמען אַלע אים זוכן, דעמאָלט וועט מען אים געפֿינען.
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופֿרידן, עס וועט נישט
זיין קיין קנאה באַ יידן, קיין שנאה, קיין קריג, קיין
לשון-הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אַלע,
וועט מען אַפֿזוכן דעם אוצר, און אַז נישט — וועט ער
אַריין טיף-טיף אין דער ערד אַריין...

אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און
מע האָט אָנגעהויבן זיך צו שפּאַרן און איבערשפּאַרן,
צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און
צו קריגן זיך, וואָס ווייטער אַלץ מער, אַלץ שטאַרקער,
און אַלץ איבערן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף
זיין דאָ, דער האָט געזאָגט: דאַרטן, — און מען האָט
נישט אויפֿגעהערט זיך צו שפּאַרן און איבערשפּאַרן, צו
אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו
קריגן זיך, וואָס ווייטער אַלץ מערער, אַלץ שטאַרקער,
און אַלץ איבערן אוצר — און דער אוצר... האָט געזונקען
אַלץ טיפּער און טיפּער אין דער ערד אַרײַן.

שלום-עליכם

ווען איך בין רויטשילד

אַ מאַנאַלאָג פֿון אַ פּתּרילעווקער מלמד

— ווען איך בין רויטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ פּתּרילעווקער מלמד איינמאָל אין אַ דאָנערשטיק, בעת די רביצין האָט אים געמאָנט אָף שבת און ער האָט נישט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין רויטשילד! טרעפֿט, וואָס איך טו? ראשית חכמה, פֿיר איך איין אַ מינהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבן באַ זיך אַ דרייערל, בכדי זי זאָל פֿאַרשפּאַרן דולן אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גור-טער דאָנערשטיק און ס'איז נישטאָ אָף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבתדיקע קאַפּאַטע, אָדער ניין — דעם ווייבס קעצענעם בורניס — לאָז זי אויפֿהערן פּיקן אין קאַפּ אַריין, אַז ס'איז איר קאַלט! און קויף אַוועק איך די דאָזיקע שטוב אינגאַנצן מיט אַלע דריי חדרים,

מיט דער קאַמער, מיט דער שפיזאַרני, מיטן קעלער,
מיטן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פֿלעקל — לאַז זי
נישט זאָגן, אַז ס'איז איר ענג; נאָ דיר אַוועק צוויי
חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראַק דיר, און
לאַז מיך צורו, איך זאָל קענען קנעלן מיט מיינע תל-
מידים מיט אַ ריינעם קאַפּ! נישטאַ קיין דאגות פרנסה,
מע באַדאַרף נישט קלערן, וואו נעמט מען אַף שבת —
מחיה נפֿשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ
אַ האַרב פֿון די פלייצעס — וואָס פֿעלט מיר? הייב איך
מיך אָן אַרומקוקן אַביסל אַף דער שטאַט. דאָס ער-
שטע בין איך מנדר אַ נייעם דאָך אַפֿן אַלטן בית-המדרש,
לאַז אויפֿהערן קאַפען אַפֿן קאַפּ, בשעת יידן דאַוונען;
און, להבדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אַפֿסניי. וואָ-
רעם נישט היינט-מאָרגן — עס וועט דאָרט מוזן זיין אַן
אומגליק, חס ושלום, טאָמער פֿאַלט דאָס אויס אַקוראַט
בשעת נשים באַדן זיך. און וויבאַלד דאָס באַד, מוז מען
שוין דעם הקדש אַוודאי צעוואַרפֿן און אנידערשטעלן
אַ „ביקור-חולים“, אָבער טאַקע וואָס אַ ביקור-חולים
הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפֿואות, מיט
ייכלעך אַלע טאָג פֿאַר די חולאים, ווי עס פֿירט זיך
אין לייטישע שטעט. און אַ „מושבֿ-זקנים“ שטעל איך
אַוועק, אַלטע יידן לומדים זאָלן זיך נישט וואַלגערן אין
בית-המדרש באַ דער הרובע, און אַ חבֿרה „מלבישֿ-ערו-
מים“, אַרעמע קינדער זאָלן נישט אַרומגיין, איך בעט
איבער אייער כבוד, מיט די פּופּקעס אין דרויסן, און אַ

חברה „גמילות-חסדים“, אַז איטלעכער ייד, סײַ אַ מלמד,
סײַ אַ בעל-מלאַכה, סײַ אַ סוחר אפילו זאָל פאַרשפּאַרן
צאָלן פּראָצענט, נישט דאַרפֿן פאַרמשכונען דאָס העמד
פֿונעם לײב, און אַ חברה „הכנסת-כלה“, אַז וואו ערגעץ
אַן אָרעם מיידל, נעבעך אַ דערוואַקסענע, זאָל מען זי
אויסקליידן, ווי עס געהער צו זײַן, און חתונה מאַכן, און
נאָך כדומה אַזעלכע חברות פֿיר איך איין באַ אונדז אין
כתרילעווקע... נאָר וואָס איז שײך עפעס דווקא נאָר
באַ אונדז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפֿי-
נען זיך נאָר אחינו בני ישראל, פֿיר איך איין אַזעלכע
חברות, אומעטום, אָף דער גאַנצער וועלט! און בכדי
עס זאָל זיך פֿירן מיט אַ סדר, ווי עס געהער צו זײַן
— טרעפֿט, וואָס טו איך? מאַך איך אָף אַלע חברות
איין חברה אַ גרויסע, אַ צדקה-גדולה-חברה, וואָס גיט
אַכטונג אָף אַלע חברות, אָף אַלע יידן. דאָס הייסט, אָף
דעם כלל ישראל, אַז יידן זאָלן אומעטום האָבן פרנסה
און לעבן אין אַחדות און זאָלן זיצן אין די ישיבֿות און
לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספֿות, מיט
מהרש"א, מיט אַלע שבע חכמות און מיט אַלע שבעים
לשון, און אָף אַלע ישיבֿות זאָל זײַן איין ישיבֿה אַ גרויסע,
אַ ייִדישע אַקאַדעמיע, אין דער ווילנע געוויינטלעך,
וואָס פֿון דאָרטן זאָלן אַרויסגיין די גרעסטע לומדים און
חכמים אין דער וועלט, און אַלצדינג זאָל זײַן אומזיסט,
„על חשבון הגביר“, אָף מיין קעשענע, און אַלצדינג זאָל
זיך פֿירן מיט אַ סדר און מיט אַ פּלאַן, עס זאָל נישט

זיין קיין „גיב-מיר-נא-דיר-כאפ-לאפ“, און אלע זאלן
אין זינען האָבן נאָר טובת-הכלל!... און בכדי מע זאל
קענען טראָגן אַפֿן קאָפּ דעם „כלל“ — וואָס דאָרף מען?
דאָרף מען באַוואָרענען דעם „פרט“. און מיט וואָס קען
מען באַוואָרענען דעם פרט? געוויינטלעך, מיט פרנסה;
וואָרעם פרנסה, הערט איר, דאָס איז דער רעכטער עיקר;
אָן פרנסה קען נישט זיין קיין אַחדות; איבערן שטיקל
ברויט, מישטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אַנדערן יורד
לחיו, קאָפּאַל יענעם קוילען, סמען, הענגען!... אַפֿילו די
שונאי ישראל, אונדזערע המנס פֿון דער גאַנצער וועלט,
מיינט איר, וואָס האָבן זיי צו אונדז? גאָרנישט. נאָר צו-
ליב פרנסה. זיי זאלן האָבן פרנסה, וואָלטן זיי גאָר אזוי
שלעכט נישט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה
ברענגט צו שנאה, און דערפֿון, רחמנא ליצלו, נעמען
זיך אלע צרות אָף דער וועלט, אלע אומגליקן, נישט דאָ
געדאַכט, מיט אלע רדיפֿות, מיט אלע הריגות, מיט אלע
רציחות און מיט אלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר,
גאָר אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד,
מאָך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקע לחלוטין אויס!
וועט איר דאָך פֿרעגן: וויאָזוי? נאָר מיט געלט.
דהיינו? איך וועל עס אייך געבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ
שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפּערן זיך איבער אַ
נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ
שמעק טאַביקע; „טעריטאָריע“ הייסט עס באַ זיי. די

מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאָריע.“ מששת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַשאַפֿן אַט דאָס שטיקל ערד פֿון איר כבוד וועגן. קומט צוגיין אַ דריטע און זאָגט: „איר זייט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַרשות הרבים הייסט עס.“ הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע „טעריטאָריעט“ אַזוי לאַנג, ביז מע הייבט אָן שיסן פֿון ביקסן און האַרמאַטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאַף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אַבער אַז איך קום צו זיי לכתחילה און זאָג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאַזט אייך דינען. אין וואָס גייט דאָ באַ אייך, אייגנטלעך, דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט אייער מיין? איר מיינט נישט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך באַ אייך נאָר אַן אויסרייד; דער עיקר איז דאָך באַ אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואה? צו מיר, צו רויטשילדן הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאָ דיר, ענגלענדער מיט די לאַנגע פֿיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, נאָרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, מומע רייזל, אויך אַ מיליאַרד, ממה־נפֿשך, גאָט וועט אייך העלפֿן, וועט איר מיר אַפּצאָלן מיט פּראַצענט,

נישט חלילה קיין גרויסן פראצענט, פֿיר אָדער פֿינף לשנה, איך וויל אָף אייך נישט רייך ווערן..."

פֿאַרשטייט איר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ גע־שעפֿט, אי מענטשן הערן אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אָקסן, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זין, מיטן חיל, מיט אַלע זיבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַרעראַם? אָף תשעה ניינציק כפרות! און ווי־באַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס ענגלענדער, אויס פֿראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס ייד, להבדיל — די גאַנצע וועלט באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פנים, ווי אין פסוק שטייט באַ אונדז געשריבן: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אַז משיח וועט קומען!"... (שטעלט זיך אָפֿ).

און אפֿשר, האָ? ... ווען איך בין רויטשילד, קען זיין, אַז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרעם, לאַמיר זיך נישט נאָרן, וואָס איז דען געלט? — געלט איז דאָך, אייגנטלעך, נאָר אַ הסכם, אַן איינגערעדטע זאָך, מע האָט גענומען אַ שטיקל פֿאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאָצקע און אָנגעשריבן: „טרי רובליא סערעבראָם". געלט, זאָג איך אייך, איז נישט מער ווי אַ יצר־הרע, אַ תאוה אַזעלכע, איינע פֿון די גרעסטע תאוות, וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט... אָבער אַז סע זאָל לחלוטין גאָר נישט זיין קיין שום געלט

אַף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר-הרע נישט געהאַט
וואָס צו טאָן, און די תאוּוה וואָלט נישט געווען קיין
תאוּוה. איר פֿאַרשטייט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך
די קשיא, וואו וואָלטן דעמאָלט נעמען יידן אַף שבת?
(פֿאַרטראַכט זיך אַף אַ וויילע). איז דער תירוץ: למאָי
וואו וועל איך איצט ער נעמען אַף שבת?...

י. ל. פרץ

אויב נישט נאך העבער

א חסידישע דערציילונג

און דער נעמיראָווער פֿלעגט סליחות־ציט יעדן פֿרי־
מאָרגן נעלם ווערן, פֿאַרשווינדן!
מען פֿלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: ניט אין שול,
ניט אין ביידע בתי־מדרשים, נישט באַ אַ מנין, און
אינדערהיים אודאי און אודאי נישט. די שטוב איז
געשטאַנען אָפֿן. ווער עס האָט געוואָלט, איז אַריין און
אַרויסגעגאַנגען; געגנבעט באַם רבין האָט מען נישט.
אַבער קיין לעבעדיק באַשעפֿעניש איז אין שטוב נישט
געווען.

וואו קען זיין דער רבי?
וואו זאָל ער זיין? מן הסתם אין הימל! ווייניק
געשעפֿטן האָט אַ רבי פֿאַר ימים־נוראים צו פֿאַרזאָרגן?

יידעלעך, קיין עין-הרע, דארפן פרנסה, שלום, געזונט,
גוטע שידוכים, ווילן גוט און פֿרום זיין, און די זינד
זענען דאך גרויס, און דער שטן מיט זיינע טויזנט אויגן
קוקט פֿון איין עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט,
און פֿארקלאָגט, און מסרט... און — ווער זאָל העלפֿן,
אַז נישט דער רבי?

אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.
אינמאָל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט
ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס: פֿון מוסר-ספֿרים
האַלטן זיי ווייניק, דערפֿאַר שטאַפֿן זיי זיך אָן מיט ש"ס
ופוסקים. ווייזט דער ליטוואַק אַ בפֿירושע גמרא — די
אויגן שטעכט ער אויס. אפֿילו משה רבינו, ווייזט ער,
האָט באַם לעבן נישט געקאַנט אַרויף אַפֿן הימל, נאָר
געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן הימל! נו, גיי שפֿאַר
זיך מיט אַ ליטוואַק!

— וואוֹ-דען קומט אַהין דער רבי?
— מיין דאגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל,
און תוך כדי דבור (וואָס אַ ליטוואַק קען!) איז ער זיך
מישב, צו דערגיין די זאך.

נאָך דעמזעלבן פֿאַרנאַכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט
זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַריין, לייגט זיך
אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די

נאכט און זען, וואו דער רבי קומט אהין, וואס ער טוט
סליחות-צייט.

אן אנדערער וואלט אפשר איינגעדערעמלט און פאר-
שלאפן די צייט; א ליטוואק טוט זיך אן עצה: לערנט
ער זיך אויסנווייניק א גאנצע מסכתא! איך געדענק שוין
נישט, חולין צי נדרים!

פארטאג הערט ער, ווי מען קלאפט צו סליחות.
דער רבי איז שוין נישט געשלאפן א צייט. ער הערט
אים שוין א גאנצע שעה קרעכצן.

ווער עס האט געהערט דעם נעמיראווער קרעכצן,
ווייס, וויפיל צער פאר כל ישראל, וויפיל יסורים עס
האט געשטעקט אין זיין יעדן קרעכץ... די נשמה פלעגט
אויסגיין, הערנדיק דאס קרעכצן! א ליטוואק האט דאך
אבער אן אייזן הארץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער!
דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאל לעבן אפן בעט,
דער ליטוואק אונטערן בעט.

דערנאך הערט דער ליטוואק, ווי די בעטן אין הויז
הייבן אן סקריפען... ווי די בני-בית כאפן זיך ארויס פון
די בעטן, ווי מען מורמלט א יידיש ווארט, מען גיסט
וואסער אף די נעגל, עס קלאפן אף און צו די טירן...
דערנאך איז דער עולם ארויס פון שטוב, עס ווערט
ווייטער שטיל און פינצטער, דורכן לאדן שיינט קוים
אריין א קליין ביסל ליכט פון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז
געבליבן איינער אליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאלן אַן
אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלויפֿן פֿאַר שרעק,
די וואַרצלען פֿון די פאות האָבן אים געשטאָכן אין די
שלייפֿן ווי די נאָדלען.

אַ קלייניקייט: מיטן רבין, און סליחות־צייט, פֿאַרטאָג,
אליין אין שטוב!...
אַ ליטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט
ער ווי אַ פֿיש אין וואַסער און ליגט. —

ענדלעך, שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אָף...
פֿריער טוט ער, וואָס אַ ייד דאַרף טאָן... דערנאָך
גייט ער צו צו דעם קליידער־אַלמער און נעמט אַרויס
אַ פעקל... עס באַווייזן זיך פויערשע קליידער: לייַ-
וונטנע פלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ
גרויס פֿוטערן היטל מיט אַ ברייטן לאַנגן לעדערנעם
פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט מעשענע נעגעלעך.
דער רבי טוט עס אָן...

פֿון דער קעשענע, פֿון סיערמיענגע, שטאַרצט אַרויס
אַן עק פֿון אַ גראָבן שטריק... פֿון אַ פויערשן שטריק!
דער רבי גייט אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט
זיך איין, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק,
פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט אַרויס פֿון שטוב.

דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

א שטילער, ימים-נוראיםדיקער פּחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן. אָפּט רייסט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָדער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זייטן פֿון די גאַסן, אין די שאַטן פֿון די הייזער... פֿון איין הויז צום אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואַק נאָך אים...

און דער ליטוואַק הערט, ווי זיין אייגן האַרץ-קלאַפּן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס.

הינטער דער שטאָט שטייט אַ וועלדל.

דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַריין. ער מאכט אַ דרייסיק-פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ באַן אַ ביימל און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פּאַס די האַק און שלאָגט אין ביימל אַריין.

ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט,

און דער רבי שפאלט עס אָף ליפעס... די ליפעס — אָף
דינע שייטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האָלץ, נעמט
עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס
בינטל האָלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אַריין
די האַק אינעם פאַס, לאָזט זיך אַרויס פֿון וואַלד און
גייט צוריק אין שטאָט אַריין.

אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַ אַן אַרעם,
האַלב איינגעבראַכן הייזל און קלאַפֿט אָן אין פֿענצטערל.
— ווער איז? — פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב
אַרויס. דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון
אַ יידענע, פֿון אַ קראַנקער יידענע.

— יאָ! — ענטפֿערט דער רבי אָף פויעריש לשון.
— קטאָ יאָ? פֿרעגט מען ווייטער פֿון שטוב.
און דער רבי ענטפֿערט ווייטער, אָף מאַלאַראַסיש
לשון: וואַסיל!

— וואַס פֿאַר אַ וואַסיל און וואַס ווילסטו, וואַסיל?
— האָלץ, — זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, —
האַב איך צו פֿאַרקויפֿן! זייער ביליק... בחצי חנם האָלץ!
און נישט וואַרטנדיק אָף אַ תשובה, נעמט ער זיך אין
שטוב אַריין.

דער ליטוואַק גנבעט זיך אויך אַריין און, באַם גרויען
ליכט פֿון פֿרייען מאָרגן, זעט ער אַן אַרעמע שטוב, צע-
בראַכן, אַרעם כלי-בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע

יידענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ
ביטער קול:

— קוּיפֿן? מיט וואָס זאָל איך קוּיפֿן? וואו האָב איך,
אַרעמע אלמנה, געלט?

— איך וועל דיר באַרגן! — ענטפֿערט דער פֿאַר-
שטעלטער וואַסיל — אינגאַנצן זעקס גראָשן!
— פֿון וואַנען וועל איך דיר באַצאָלן? — קרעכצט
די אַרעמע יידענע.

— נאַריש מענטש, — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו
ביסט אן אַרעמע קראַנקע יידענע און איך געטרוי דיר
דאָס ביסל האַלץ, איך בין בטוח אַז דו וועסט באַצאָלן;
און דו האָסט אַזאַ שטאַרקען, גרויסן גאָט, און געטרויסט
אים נישט... און האָסט אַף אים אַף נאַרישע זעקס גראָשן
פֿאַרן בינטל האַלץ, קיין בטחון נישט!

— און ווער וועט מיר אינהייצן? — קרעכצט די
אלמנה, — איך האָב דען כוח אויפֿצושטיין? מיין זון
איז אַף דער אַרבעט געבליבן.

— איך וועל דיר אינהייצן אויך, — זאָגט דער רבי.

און, אַריינלייגנדיק דאָס האַלץ אין אויוון, האָט דער
רבי קרעכצנדיק, געזאָגט סליחות דעם ערשטן פֿומון...
און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדן, און דאָס האַלץ
האָט פֿריילעך געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל
לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם צווייטן פֿומון...

דעם דריטן פזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך
אויסגעברענט און ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט...
דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין
געבליבן אַ נעמיראַווער חסיד.
און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט,
אַז דער נעמיראַווער הויבט זיך אָף, סליחות-צייט, יעדן
פֿרימאָרגן, און פֿליט אַרויף אין הימל אַריין, פֿלעגט שוין
דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:
— אויב נישט נאָך העכער!

י. ל. פרץ

דרי מתנות

אויבן ביי דער וואג.

אַ מאָל, מיט יאָר און דורות צוריק, אין ערגעץ נפטר געוואָרן אַ ייד.

מילא, אַ ייד איז נפטר געוואָרן — אייביק לעבען קען מען נישט — טוט מען אים זיין רעכט... ברענגט מען אים צו קבורת ישראל...

נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פֿליט די נשמה אַרויף, צום משפט, צום בית-דין של מעלה...

קומט זי אַרויף, הענגט שוין האָרט פאַרן בית-דין די וואָג, אָף וועלכער מען וועגט די עברות און די מצוות... קומט דעם בר-מנס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט אַ קלאָר ווייס זעקל ווי שניי

אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאַל פֿון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנחם קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך מיט אַ קויטיק זעקל אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאַל אַף דער לינקער זייט...

אין ווייסן קלאָרן זעקל זענען מצוות, אין ברור דיק שוואַרצן זעקל — עבירות. שיט דער סניגור, פֿון שניי־ווייסן זעקיל אַף דער וואָגשאַל פֿון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען זיי ווי פארפֿומעס און לויכטן ווי די שטערנדלעך אין הימל.

שיט דער קטיגור פֿון ברודגען זעקיל אַרויס, אַף דער וואָגשאַל מן דער נקער האַנד, עבירות — זענען די, ניש פאַר אייך געדאַכט, שוואַרץ ווי קיל און אַ רה האַבען זיי — סאַרע־ראַדנע פעך און מאַלע.

שטעהט אַזוי די אַרימע נשמה און קוקט, און גאַפט — זי האָ זיך גאַר נישט געריכט, עס זאָל זיין אַזאַ הלוק צווישען „גוט“ און „שלעט“;
? ל. סריל

דאָרט האָט זי גאַנץ אַפט ביידע נישט דערקענט, איינעם פאַר'ן אַנדערן גענומען.

און די וואַרשאַלן הויבען זיך סאַמעליך, אַתיף און אַראַב, אַמאָל די, אַמאָל יענע... און דאָס צינגעל ביי דער וואָגשאַל אין דער ה. ך ציטערט, נעהמט זיך אַף אַ האַר לינקס, אַף אַ האַר רעכטס...

טר אָפּ אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל ! אַ פּראָסטער
יוד געווען , אָהן גרויסען „להכעיס“ , ר אויך אָהן „קדוש
השם-’... אַזוי — קליינע מצוה’ליד , קליינע עצה’ליד ,
שרעטעליך , שטויבעליך... מיילמאָל — קוים מיט’ן אויג
צו דערזעהן .

און פּודעסטרעגען , אַז דאָס ציעעל רוקט זיך אָפּ אַ
האַר רעכטס , הערט זיך דן ד עולמות דעליונים אַ קלאַע
פֿון שמה , פֿון נהת ; רואַ זיך עס אָבער , הס ושלום
 , לינקס , לאַגט דך אַרויס אַ זיפֿץ פֿון ענות , בין ער
דערגרייכט צום כּסא הכבוד .

און ר אכים שיטען פּשעליך , מיט כּונה. אַ שרויט
נאָך אַ שרויט , ’אַ שטויב נאָך אַ שטוב , ווי פּשוט’ע
בעל -בתיים ליציטירען „אַתּה הראית“ , אַ פּרוטה און
נאָך אַ פּרוטה...

טר אַ ברונעם שעפּט זיך אייך אויס , ד זעקליך ווערען
ליידיק .

— שויחך ? פּרעגט דער בית-דין-מש — אויך אַ
מלאך צווישען אלע

דעד יעדער טונ , ווי דער שר הרע , דרעהען אויס די
זעקליך קאַסויר

נישטאַ מעהר ! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום
צינגעל זעהן , ור עס האָט זיך אָבזנעשטעלט : דעכטס
צי לינקס .

קוקט זנר און קוקט אַזוי , און זעהט אַזוינס , וואָס
עס איז נאָך ניט געשעהען , זייד הימעל און ערד זענען
בעשפּען געוואָרען...

— וואָס דויערט אַזוי לאַנג י פּרעגט דער אנ-בית-דין

שטאַמזנלט דער שמש :

— גיך ! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמער-אַדנע מיט

...!

די ענינות האָבען גיך געווארגען מיט די מצוות .
— אַקוראַט ז פּרעגט מען נאָך אַ מאָל פֿון בות-דין
לן מעל'ס טיש . קוקט זור נאָך אַ מאָל דער מש און
ענטפערט :

אוינ- דער האָר !

קאָט דיאָס בית-דין — מלה אַ ישוב און גיט , נאָכ'ן
ישוב הדעת

אַרויס אַ פסק כהאי לשנא :

סאָלקסטימליכע געשיכטען .

„היות ד שאים וועגען נישט איבער די מעלס טובים
— קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...“

און פֿון צווייטען צד — וועגען ד מצוות נייטט מעהר
פאַר די ענרות לי— קען מען איהר נישט עפענען די
מויערן פֿון גן-עדן .

ל כן נע-ונד זל זי זיין...

„זאָל זי אַרוממהען און דער מיט , צווישן הימעל
און ע.ד. — צין גאָט וועט זיך אָן דהר דערמאָנען און
דערבאַרמען זיך , און צודופק צו זיך מיט זיין גנאָד .
און דער שמש נעהמט די נשמה און סיהרט ד אַרויס

יאַמערט נעביך די נ מה און קלאָגט אָף איהר מזל .
— וואָס וויינסטו אַזוי ז רעגט ער זי: וועסט נישט
האַבען קיין נתת און רייד פֿון גן-עדן , וועסט דו דך
אַבער אויך נישט האַבען קיין צער און יסורים פֿון גיהנם
— קרט !

הי נשמה אַבער אַזט זיך נישט טרייסטען :
. בעסער די גרעסטע יסורים , זאָגט זי , איידער גאָר
נישט ! גאָר נישט אַין שדעקליך !
קריגט ער אָף איהר , דער בית-דין-שמש , רשנות ,
גיט ער אַיהא אַיין עצה :

„פֿליה , זאָגט ער אַיהר , גשה'לע , אַראָב און האַלט
זיך נידריג אַרום דער לעבעדיגער וולט...

„אין הימל אַריין , זאָגט ער , קוק נישט... וואָרום
וואָס וועסטו חו זעהן אין יענער זייט הימעל? נייערט
שטערנליך ! און דאָס זענען ליכטיגע נור קאַלטע רואים
, זיי ווייסען פֿון קיין רהמנות נישט , זיי וועל זיך נישט
מיהען פֿאַר דיר , זיי וואן גאָט אָן דיר נישט דערמאָנען...
„מיהען זיך האָר אַיין אַרימער פֿערראָגעלטער נשקן
קענען נור די צדיקים פֿון גן-עדן... און זיי , הער נשמה'ל
— זיי האַבען ליעב מתנות מענע מתנות... עס

אין מין — גיט ער צו ביטער*ך — די טנע סון היינטיגע
צדיקים

„ה זע , נשמה'ש — זאגט ער ווייטער — נידריג אַרום
דער לעבעדיגער וועלט און מעק זיך צו ווי עס לעבט
זיך , וואָס עס טוט זיך. און דערזעהט דו עפּיס אַזוינס ,
וואָס דן אויסטערליש שען און גוט , האָפּ עס און פּלה
ערמיט אַרויף ; עס וועט זיין אַ מתנה פאַר די צריקים
אין גן-עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָשטו
אַנקאפּען און מעלדען זיך אין מיין נאָמען ביי'ם מלאַך
פֿון דער פּורטקע. זאָג : אַיך

15

„און אז דו וועט האָבען געבראַכט דריי מתנות , די
זיכער — וועלען זיך פאַר דיר עפּענען ד טויערן פֿון
גן-עדן , זיי וועלן פּועל'ן... ביי'ם הכּטוק האָט מען לייעב
גישט ד פיין געבוירענע , נור ה אויסגעקומענע...
און אַזוי ריידענדיק , שטופּט ער זי מיט דהמנות פֿון
הימעל ארויס .

די ערשטע מתנה

פליהט עס אַזוי דאָס דמע נשמה'לע , נידריג אַיבער דער
לעבעדיגער ווּנ: , און זוכט מתנות פאַר די צדיקים אין
גן-עדן . און עס פליהט אַרום און אַרום , אַיבער
דערפּער און שטעדט , וווּ נור אַ שטיקעל ישּוכ , —
צווישען ברענענדגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען ;
אין רעגען-שיט — צווישען טראָפּען און וואַסער-נאָדלען

; סוף זומער — צרישען זילבערנעם שפינוועבס , וואָס
הענגט אין דער לופט , ווינטער צווישען די שנייעלך ,
וואָס פאַלען פֿון דער הייך ... און עקט און קוקט , און
קוקט דך ד אויגען אויס . . .

וואו זי עדזעהט אַ יוד , פֿ*הט ד האַסטיג צו און קוקט
איהק אין די אויגען אַרין — צי געהט ער נישט מקדש
השם זיין ?

וואו עס ליכט זיך ביי נאַכט דודך אַ שפּאַלט פֿון אַ
לאַדען , — זי איז דאָ און קוקט אַריין , צי וואַקסען נישט
אין דער שטישר שטום גאָט'ס שמעקענדיגע בלמעליך
— בעהאַלטענע מעאָם טובים ל

ליידקנד ... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פֿון
אויגען און מענמער , דערשראָקען און פּערציטערט...
און זען עס געהען ווייטער פּאַרביי זמנים און יאָהרען ,
פאַל זי מעט אין אַ מדה־טורה אַריין . פֿון שטעדט זעגען
שוין בית־ע*מינ'ס געראַרען. בית־מינ'ס האָט מען וין שיף
פעלער צוואַקערט ; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט ,
פֿון שטיינער ביי וואַסערן זיין זאָמד געוואָרען , טייכ'ן
האַבען ש געלגזנר געניטען , מייזענער שטערען זענען
אַראַבגעפאַלען , מילאָגע גש'לעך זענען אַרויבעאיגען ,
— און זיין ליעבער נאָמען האָט דך
סאָלקסטימליכע נעשיכטען .

אָן איהד ניש ערמאַנט , און קיין אויטערליש גוטס
און שענס האָט זי נישט געמנען...
טראַכט זי ביי זיך :

„די וועלט איז אזוי אַרים , די מענען — אזוי מיט-
עלמעסיג און נתי אַף דער נשמה , און די מעשם זייערע
זענען אַעי קליין... ווי קומט צו זיי „אַרסטעדלש“ ז אַף
אייביג בין איך גע ונד און שרשטויסען ...
טר ווי זי טראַכט אַזר , שלאָגט אַיהד אַ רויטע אם און
ר אויגען דיינ , אין מיטען דער פינסטערער , שווערער
נאַכט אַ וויטע אם .

זי קוקט זיך אום — פֿון אַ הציך פענסטער ט די אם...
גלים זענען אַ גכיר בעפאַלען , גולנים מיט מאַסקען
אַף ד פנימ'ער. איינער האַל אַ כרענענדגען שטורקאָץ
אַין דער האַנד און לייכט ; אַ צווייטער שטעהט ביי'ם
גביר'ס רוסט מיט אַ בלצענדיק מעסער און הד'ט אַיהם
א אַינאיינעם אַיבער : „ריהרסט דו דיך , יוד , אַין דיינ
סוף ! גדת רד שפיץ פֿון מעסער פֿון יענער זייט רוקען
אַרויס“ ! . . , און ד רעשט עפענט קאַסטען און שרענק
און רויבט .

און דער יוד שטעהט ביי'ס מעסער און קוקט געאַסען
צו . . . קיין רעם אַיבער זיינע הדאָרע אויגען ,
קיין האַר פֿון דער ווייסער באָרד בין צו די לנדען —
ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאָך... „גאָט האָט געגעבען
, גאָט האָט גענומען , — טראַכט ער — געליבט אין זיין
הייליגער נשען ! „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירען
און דאָס גיט מען נישט מיט אין קנר אַריין“ , שעפציען
זיינע בלאַסע ליפען .

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו , ווי מען עפענט ד
לעצטע יטוסלאַד פֿון דער לעצטער קשאַדע און ווי מען
עסט דוים זעקלעך מיט גאַלד און זילבער , זעקלעך מיט
ציהודג און אַלערליי טייערע כלים , — און ער שווייגט...
און אפשר אין ער זיי גאַר מפקיר !

טר פלוצלונג , אַן די גזלנים טרעפּען צום לעצטען
בעהעלטעניש און עיהען אַרויס אַ קלין זעקעלע , דאָס
לעצטע , דאָס בעהאַלטענסטע , — פּערגעסט ער זיך ,
ציטערט ער אַף , צופאמען זיך איהם די אויגען , ציהש
ער אויס צום וועהדען י רענטע האַר , וויל ער אַ געשריי
טהען :

„ריהרט נישט“ !

נור אויפֿ'ן דט פֿון אַ געשריי שפרשט אַרויס אַ רויטער
שטראַהל אַת דוינעררגען בלוט — דאָס מעסער האָט
זיינס געטון... עס שז
דאָס בלוט פון האַר און שפּריצט אויפֿ'ן זעקעל אַרויף
!

ער פאַג' און געשרינד רייסען הי גזל יס אַף דאָס
זעקעל — דאָ וועט זיין דאָס בעסטע , דאָס טייערסטע !
זיי האָסנען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט ; אומזיסט
בלוט מערגאַסען — נישע קיין זיל ער , נישט קיין גאַל
אן נישט קיין ציהרונג אין אין זעקעל געווען ; גאַר
נישט מן דעם וואָס אַיז טייער און האָט אַ ווערטה אַף
ער דאָזיגער וועלט ! עס איז געווען אַ ביסעל ערר ,
ארץ־ישראערה אין קכר אַריין , און דאָס האָט דער גניר

נעוואָא ראַטעווען פאַר פרעמדע הענד און אויגען און
מיט דין בלוט בעשפּריצט
האַסט די נשמה אַ פערבלוטִיגטען שטויב פֿון ארץ־יִשְׂרָאֵל
-ערד און מעע'רעט זיך דערהייט ביי דער סורטקע אין
הימעל...
די ערעיטע מנה אין אַעענומען געוואָרען .

די צווייטע מתנה

— גדוננק , האָ ער מפך צוגערופען , פערמאַכענדיק
הינטער איוע ח פורטקע פ.ין הימעל : נאָך צחי מתנות
ז

גאָ וועט העלפען ! האָסט ד גשמ און פרהש מעהל
שרק אַראָב .

ד פּר'יד האָט מיט דער צייט אָפּער אויפגעהערט .
עס געהען וויימער אַרעק יאָהרען און יאָהרען , און ד
זעהט נישט קיין אויסטערל שענס... און עס בעפאַלען
זי צוריק י טרויעריגע געדאַנקען :

„רי אַ לעבעדיגער קוואַל האָ ח וועלט אַרויסגע-
שלאָגען פֿון גאָט'ס דילק און רנט און רינט ווייטער אין
ער צייט . און וואָר ווייטער זי דיט , מדד ערה און
שטויב נעהמט ד דן זיך דיין ; טריעבער , אומריינער
ווערט ד ; וועניגער מתנות געפינט מען ליה אַיהד פאַר'ן
על.... ק ענער ווערזון ר מענען , דרשנער — די שוות ,
שטויביגער — ד ערות ; מעערס — נישט מט'ן אויג צו
דערזעהן !!!

„רען ו.אָט — טראַכט ד ורטעד — זאָל הייסען איבער-
וועגען מיט שאָל ר מעות מיט ד עברות פֿון דער האַנצער
וועלט , וול זיך אויך דאָס

18

פּאָלקסטיטליכע געשיכטען .

צינעל קוים גערהרט , קוים-קוים געציטערט...
„ד וועלט קען אַרך נישט אַראָב און נישט אַרויף... ד
איז אויך נע ונד צווישען *כטיגען הימעל און פינסטערן
שאול תהיה... און דער אַיטר מיט'ן סניטר וולטען זיך
דעריבער אייביג געראַנגעלט , ווי עסנעפּ נעפּ זיך דאָ
אייביג ליכט מיט פינסטערקייט , וואַריטקייט מיט קעלט
לבען מיט טויט...“

„זי וויעגט זיך ד וועלט , און קען נישט — נישט
אַרויף , נישט אַראָב , און עס וועלן דעריבער אייביג
זיין התונות און גט'ן , ברית'ן און לוטת , סעודות-מצוה
און סשדות-הדאה... און לועבשסט און האָס... אייביג ,
אייביג...“

פל עלונג וועקען זיך קולות פֿון טראַמפּייטען און
הערנער . . .

זי קוקט אַראָב — אַ דייטשע שטאָדט (פערשטעהט
זיך , אַ פאַרצייטישע) , אַלערלוי , אויסגעמיגענע דענער
רינגלען אַרום דעם פּלאַץ פאַר'ן מאַגיטדאָט , און פול
מיט פערשיעדענ-פאַרביג-געק יידעטע מענשען אין דער
פּלאַץ ; פול קעפּ אין די פענסטער ; מענען ליעגען אָף
די דעכער אַרום , טייל זיצען רייטענדיק אָף ד באַלקען

, וואָס יטטארען אַרויס בײַ ד ווענד אונטער ד דעכער ,
פול געפראָפּט זענען די באַלקאַנען...

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש , געדעקט מיט
אַ גרין טוך מיט גלדענע אנזען און טראַלבען . בײַ'ס
מיש זיצען די העררען פֿון מאַגיסטראַט , אין ששעטענע
קליידער אַף גלענע האַקלען , דן סויבעלנע היטלען מיט
ווייסע פעערן אַף דיליאַנטענע קנעס ; אויבען-ש זיצט
דער פרעזידענט אַלין . אַ פרעסיגער אַדלער וועהט
אַיהם איבער-ן קאַפּ... אַן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ
יודיש מיידעל . נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ
וויל 'פערד . און דער פרעזידענט הויבט זיך אַף און
יענט פאַר'ן יודישען מיידעל אַ פּק פֿון אַ פאַפּיער . און
ער ווענדט זיך מיט'ן פנים צום מאַרק

„אַט די יידין דאָ , ד יודישע מאַנטער , האָט אַ
שווערע זינד בעגאַנגק ; אַ שווערע זינד , וואָס גאָ אַליין
, ווי גרויס זײַן באַרמהערעיקייט זאָל נישט זײַן , וואָלט
אַיהר נישט געקענט מוהל זײַן...

זי האָט זיך דויסגעגנכ'עט פֿון גהעטאַ און אין דו-
מעגאַנגען , אין אונזער היי*גען לעטען יום-טוב , אַף
אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט בעפלעקט מיט אַיהרע אונפערשעמטע
אויגען אונשד היילגע פרשעסיע ; אונזערע הייליגע
בילדער, וואָס מיר האַרען מיט לויב—

געזאנג און קעסעל-פויקען איבער ד גאסען געטראגען

. . .

„מיט איהרע פערשאלטענע אויערן האָט זי איינגעזאָפּט דאָס געשנג פֿון אונזערע ווייס געקליידטע , אונשולדיגע קינדער און דאָס קלאַנען פֿון די היילגע פויקען... און ווער ווייט , ד האָט דער טייוועל, דער אוטריינער טיי-רעל , וואָס האָט אָף זיך גענומען די געשטאַלט פֿון רער יודישעוּי טאָכטער , פֿון פערשאלטענעם רב'ס טאָכטער , דך נישט צוגעריהדט און נישט בעפלעקט אונזער אַ דייגקייט ?

„ראָס האָט ער געוואָלט , ער טיירעל אין דער שנער געשטאַטז ראָרוס ליקענעזי קען איך נישט — שען איז זי , שען , ווי נור אַ טייוועל קען זיך מאַסנען , — זעהט די הוצפה-שטראַהלענדיגע אויגען פֿון אונטער די צנוד'דיג אַויאָבגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעהט דאָס אַלבאַסטער פנים , וואָס אַין איין דער נגער תפיסה גור בלאַסער , אָבער נישט טונקעלער געראָרען !... זעהט איהרע פינגער , איהרע שמאַלע , לאַנגע פינגער ביי ד הענד ; ווי זון לויכט דורך זיי אַדורך !...

„אין זאָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל , אַנרייסען אַ נשמה פֿון דבקות אָן דיער פראָצעסיע... און עס איז איהם געראָטען :

י זעו'ט דאָס שענע מיידעל ! האָט אויסגעו'ופען אונזערער אַ ריטטער פֿון אַיינער סון אונזערע שענסטע משפּערן...

און דאָס אין שוין נערק איבער דער מאָס — די
האלעבארדניקעס האָבן זי בעמערקט און געשפּט —
ער האָט זיך אפילו נישט געוועהרט, ער טיירעל — וואָ—
רום, רי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען, אָבגע—
רייניגט פֿון אַל זינד, האָט ער אַף זיי קיין טה נישט
געהאַט...

און דאָס אַיז דעם טייוועל'ס, אין געשאַלט פֿון דעם
יורי מי— על, פּק:

„צובינדען זאָל מען זי ביי די דאָר, ביי די לאַנגע
טייוולאָנישע צעפּ, צום וויידעל פֿון אַט דעם ווילען
פּערד. . .

„זאָל עס לויפּען און עסען זי ווי „אַ הורג“ איבער די
גערען מאָס אַיהרע פּיס האָבען געטראָטען געגען אונזער
הייליגען געזעץ...

„זאָל זגיהד בלוט בעשפּרצק און אָבוואַשען ד שטיי—
נער, וואָס זי האָט סעחומרייניגים מיט אַיהרע פּיס“ !

אַ ווילר פּרייד-געדיי האָט דך אויסגעריסע פֿון לא
מיילר אַרום, ד אַן ד סאַליע פֿון ד לע געשרייען אַיז
אַריבער, פּרעגט מען ד“ פּעדמשפּט'ע צום טוימ, אויב
ד האָט דך ניא ערע דאָס צום לעטען
סצד'קסטימליכע נעשיכטען.
מאָל ש ווינשען.

— איך האָב, ענטפּערט ד געאַסען: עט*כע שפּילקעס
בעט איך !

— זי אין דול פאַר שדעק ! — מיינען די העררען פֿון
מאַגיסטראַט .

— ניין ! ענטפערט ד רוהיג און קאל : דאָס אַין מיין
געטער דיאן אין פעלאַע .
מען האָט עס איהר צולעב געטון...

— און אַצונד , קאָמאַנדירט דער פרעזידענט , בינדט
צו

עס געהען צו האלעבארדניקעס און בינדען צו מיט
דטערדיגע הענד דעם רב'ס טאָכטער'ס שוואַרצע לאַעע
צעפ שם וויידעל פֿון ווילדען פערר, גאָס מען קען שיין
קוים דערהאַלטען...

— אַכט אַ וואַרע ! קאָמאַנד דט ווייטער דער
פרעזידענט צו'ם עולם אויס'ן פלאַץ , און עס ווערט אַ
גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך עו
צו ד ווענד פֿון די הייזער , און אַלע הויבען אָף די
הענד , ווער מיט אַ בייטש , ווער מיט אַ שפיץ־רוט ,
ווער מיט אַ טוך אין דער האַנד, און אַל זענן רייט צו
יאָגען דש מילדע פערד , יעדערענס אָטהעם איז גע-
שטיקט , אַלע פנימ'ער פלאַמען , אַלע אויגען בליצען
, און אַין * גערודער בעמערקט נישט קיינער , ווי די
פער'משפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפילעט זיך
צו די זוים פונ'ם קלייד צו די פיס און שטעקט טיעף,
טיעף אַריין די שפילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר
לייב נישט ינטפּלעקט ווערען , ווען דאָס פערד וועט
זי שלעפּען אין די גאַסען...

בעמערקט האָט עס נאָר די גע ונד'ניצע — די נשמה...
 — לאַזט דאָס פערד ! קאָמאָנדירט דערווייל וויי-
 טער דער פרעזידענט . זען ד קנעכט זענען דערפון
 אָפגעשפרונגען , און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויס-
 געריסען. און אויסגעריסען האָט זיך אויך אַ געשריי
 פֿון אַלע מיילער , און עס וועהען און פייפען אין דער
 לוא אַלע בייטשען , שפּיץדומען און טיכער. און ווילד
 דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאָרק , איבער
 גאַסען און הינטער-גאַסען אַרויס , אַרויס פֿון שטאָדט...
 און ד נשמה , די קע-וונד'נשע , האָט שוין אַרויעעצוי-
 גען אַ פער — בלוטיגטע שפּילקע פֿון דער פער'משפט'ערס
 סוס און פליהט שוין מיט איהד צום הימעל אַרויף !
 — גאָך איין מתנה אינגאַנצען ! טרייסט ד דער מלאָך
 ביי ער פורטקע.

די דריטע מתנה

און צויריק הט אַראָב ד נשמה , אינגאַנצען נאָך איין
 מתנה דאָרף זי.

און עס געהען ווייטער אָועק זמנים און יאָהרען , און
 עס בעאלט ד ווייטער אַ מרה דורה . ד וולט , האָכט
 זיך איהר , איז נאָך קלענער געוואָרען... נאָך קלענערע
 מעניעען , נאָך קלענערע מעשמ... די ניטע מד לעכשע...
 איינמסר מראַכט זי

„רען גאָט , געלויט זל זיין זיין נדען , זאָל וועלען
 אַ מאָל אָנשטעלן אוין סוף כל סוף משפט'ען ד וועלט ,

אַזוי רי עס אין , מיט אַמאַל... און פֿון איין זייט זאָל
זיך שטעלען אַ סניגור און שיטען פֿון ווייסען זאָק אַרויס
עטעלעך און שטויבעלעך ; און פֿון דער צווייטער זייט—
ער קטיגור זאָל שיטען זיינע פיצלעך און ברעקלעך ,
ראָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטען
לעדיק געוואָרען... אַזוי פיעל קלייגיקייטען , אַזוי פיעל
„אַבער אַן די זעקלעך וואָלטען שיין לעדג געוואָרען
, וואָס מאָלט גדק ז

„דאָס צינגעל וואָלט געוויס געבליבען שטעהן אין
דער מיט !
„ביי אַזוינע קלייניגיקייטען , ביי אַזוי פיעל קלייניג-
קייטען קען גאָר

נישט איבען-וועגען... וואָס וואָס? נאָך אַ פעערל ,
נאָך אַ שטרויעלע , נך אַ פלעויע , גאָך אַ שטויב ...
„און וואָס וואָלט גאָט געטון ז וואָס וולט ער גע'פסק'עט
ז

„צוריק צו תהו גהו ז נישט : די עבירות וועגען נישט
איבער די מצוות..
„אויסלייזען ז אויך נישט : ד מעוות וועגען גישט
איבער די עבירות...
„וואָס דן ז

— געה ווייטער ! וואָלט ד געזאָגט... ליה וויי-
טער צווישען גיהנם ק גן-עדן , ליעבשפט אין דאָס ,
דהמנות'דינע טרעהדען און רויכעריג בלוט... צווישן
וועגען און קנרים... רייטער , רייטער

דער נ מה אין אָנער בעשערט געווען אויסגעלויזט
צו ווערען. פֿון מערע מהיעבות — וועקט זי אַ קול פֿון
פויקען...

וואו איז זי , ווען ז
זי דערקענט נישט דעם אָרט , נישט די צייט...
פֿאַלקסטייטליכע געשיכטען .

נד אַ פּלאַץ פֿאַר אַ תּפּיסה זעהט זי... אן די אייזערנע
גרשען רן דק ינע פענאערלעך ציהען זיך שפיעלענדיק
די שטראַהלען שן ער זון... זיי גליטשן זיך אויך אָן
די שטיקען פֿון צוזאַמעגעשטעלטען געוועהד ביי ד
וואַר. די סאַלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין — ריטער
בעקומען...

שן צורי לאַטע שורות , מיט אַ שמאַלן דורכגאַנג אין
דערמיט , האָט מע זיי אויסגעשטעל : „דורך אַ סטרוי“
וועט מען טרייבען...

וועמען ז
עפעט אַ יול מוט אַ צעריסען העמ.ד אויס'ן מדערן
ליב , מיט אַ יאַרמולקע אויפֿ'ן האַלב־געגאַלטען קאַפּ.
אַט , פּיהרט מען איהם צו.

פֿאַר וואָס קומ עס איהם ? ווער ווייסט , אַ האַרציי־
טישע זאַך ! אפשר פֿאַר אַ געה , אשר פֿאַר אַ גזלה צי
אַ רעיהת, און אפשר אַ בלטל... עס אין דאָך גשווען סאַ
צייטען....

און ד זלנער שמייכלען און טראַכטען : נאָך וואָס
האַט מען אונן אַעי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט ?
ער וועט נישט אויסהאַלטען ר העלט

נאָר אַט שטופט מען איהם צווישען די שורות אַריין
, אַט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט
גישט און פאַלט ניש... ער לייזט שטיין און האַלט זיי
...אויס.

אַ ציס-צדן אפט אָן דעמאָלט די סאָלדאָ ען ! ער
געהט נאָך , ער געהט

און ד רטער פייפען אין דער לופט ווי די רושת און
האַפען דום שי לייב ווי ד לאַעען. און דאָס בלוט פֿון
מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט , און הערט נישט אָף
צפ שפּריצען !

הו—האָ ! דאָ—האָ !

אין טייטען טרעט אַ סאָלראַט צו הויך און וואַרפט
דעם פער'משא'ן אַראָב די יאַרמאָלקע פֿון קאַפּ. נאָך
עטליכע טריט בעמערקט ער עס , ער פער'משפט'ער...
ער גיט זיך אַ ריהד , גלייך ער האַט אַ ישוב , און איז
זיך מישב , אין דרעהש זיך אום : ער וועט נישט געהן
עלוי הראש , און ער געהט צוריק בין צום אָרט , וווּ די
יאַרמאָלקע לועגט , ער בויגט זיך איין און דעיט זי אָף ,
און דרעהט זיך צוריק אויס און גערט ווייטער , רעהג
, רויט פערבלוטיגט , גאָר מיט דער יאַימאָלקע אויפ'ן
קאַפּ. אַזוי גדש ער , בין ער פאַלט...

און אַז ער איז געפעלע , אין צוגעלויגען ד נשמה און
געהשפט ד יארמלקקן , וואָס האָ אַזוי פיעל אומוימיגע
ימיץ געקאָסט , אן אין אַרויף מיט איהר צו ער פורטקע
שן הימל.

און די דרע מתגה אין אויך אָעענומע גערדען !
גען ח צדקים האָבק זיך פאַר איהד געמיהט : ד
טויערן מן גן־ק האָן זיך רהח גאָך די דריי מתנות
געעפענט

— מת שענע מתנות , אוימעלש שנע... צו־ניץ קומען
זיי נישט. גאָר גישט ל ממיל , אָבעה למ — אוימערליש

אַבְרָהָם קאַרפּינאַוויטש

טאַמאַרע די הויכע

די צרות האָבן זיך אָנגעהויבן באַ בערטען די לוכטע. זי האָט געהאַט אַ הייזל אָף יאַטקעווער גאַס. ס'איז געווען אַן איינגעפֿירט אָרט. דאָס געשעפֿט איז געגאַנגען מקנא צו זיין. דאָרט איז געווען תמיד פֿול, צוליב טאַמאַרען. ווילנער בחורים האָבן זיך געקלעפֿט צו איר. פֿרייטיק צו נאַכט האָט יענע ניט געהאַט קיין פֿרייע מינוט. איז אָבער בערטע געווען זייער זשעדנע. געוואָלט אַריינכאַפֿן די וועלט. האָט זי אָנגעהויבן שרייען אָף טאַמאַרען, מאַכן איר דעם טויט. דאָ רעדט זי צו פֿיל, דאָ לאַכט זי ווען מע דאָרף ניט, און לאָזט אַרויס געסט. וואָלט טאַמאַרע פֿאַרשלונגען די אַבידעס, וויל פֿאַרט איז באַ בערטען אין הייזל געווען ווייך און וואַרעם. האָט

אַבער בערטע אָפּגעטאָן אין איינעם אַ פֿרייטיק צו נאַכטס
אַ זאַך, וואָס דאָס איז שוין געווען איבער דער גאַל.
אַזוי פֿיל, אַז טאַמאַרע האָט איבערגעוואָרט דעם שבת
און גלייך אָף מאָרגן גענומען איר קופֿערל, איינגעפֿאַקט
די פֿאַר קליידעלעך, מיט אַלע פֿאַרזעצונגען פֿון דעם
ראַמאַן רעגילנע די שפּיאַנקע, וואָס זי פֿלעגט קויפֿן
יעדן פֿרייטיק, און אַוועק פֿון בערטען.

מיידלעך פֿון פֿאַך האָבן געעצהט טאַמאַרען ניט אַוועק-
צוגיין. מע האָט שוין ניט איין אַבידע אַראָפּגעשלונגען
פֿון די באַלעבאַסטעס. אַבער טאַמאַרע די הויכע האָט
געהאַט איר אייגענעם האָנאַר, כאָטש קיין גרויסע דאַמע
איז זי אין ווילנע ניט געווען. אין וואָלאָקומפּיע, דער
שיינער געגנט הינטער ווילנע, איז זי אָף דאָטשע ניט
געפֿאַרן, און באַ דעם „גרינעם שטראַל“ אין קאַפֿע איז
זי ניט געזעסן.

טאָ פֿאַר וואָס, טאַקע, איז טאַמאַרע אַוועק פֿון בער-
טען? די זאַך איז געווען אַזוי.

פֿרייטיק צו נאַכטס האָבן זיך נוהג געווען צו באַזוכן
טאַמאַרען אַלע שטענדיקע קאַוואַליערן, ווי איצקע דער
האַז, זרחקע דער בעזוך, סענדער דער זאַיקע פֿון ייִדישע
גאַס, מענדל דער פֿאַזשאַרניק און נאָך און נאָך. אַלע
פֿלעגן זיך אויסזעצן אָף אַ באַנק אין פֿירהויז און וואָרטן
אָף זייער ריי. אַרומגעוואָשענע, אָפּגעראַזירטע, מיט
ריינע העמדער, ווי עס פֿירט זיך לכּבֿוד שבת. צווישן
זיי האָט זיך אויסגעטיילט הערשעלע דער טרעגער, דער

קאַרליק, וואָס זיינע פֿיס זענען נישט דערגאַנגען ביז
צו דער פּאָדלאָגע. טאַמאַרע האָט אים תמיד באַזונדער
געלויבעט, ווייל ער האָט זיך נישט צוגעכאַפט צו איר
ווי צו דעם קוגל פֿון טשאַלנט. ער האָט איר קיינמאָל
ניט פֿאַרטשעפּעט מיט אַ האַדקען וואָרט. ער האָט אויך
געהאַט שיינע מאַניערן, אַפֿילו געהאַט שכל צו ברענגען
אַ מאָל אַ זעקעלע צוקערקעס.

אַ מאַנצביל איז ער געווען, וואָס ווייבער הרגענען
זיך פֿאַר אַזאַ. לויט זיינע כוחות האָט ער געדאַרפֿט
בלייבן איבער נאַכט, אָבער יענער האָט קוים געהאַט צו
באַצאָלן פֿאַר איין באַזוך. איז ער געלעגן נאָך דעם מיט
איר, די קורצע פֿיס אויסגעצויגן ביז אירע קנעכלעך און
געבעטן:

— טאַמאַרינקע, לאָמיך ליגן נאָך אַ רגע לעבן דיר.

איך וויל שפּירן דעם טעם פֿון אַ חתונה־געהאַטן...
האַט טאַמאַרע קיין וואָרט נישט איבערגערעדט און
אויסגענוצט הערשעלעס חלום אַף אַפּצוכאַפּן דעם אָטעם
מיט אַ קאַלטער גלאַז טיי, וואָס זי האָט זיך געהאַט
צוגעגרייט און נישט געקאַנט דערגיין צו דעם אַ גאַנצן
אָוונט.

בערטע האָט דערזען ווי עטלעכע בחורים שטייען אַף
פֿון באַנק און ווילן אַוועקגיין. זי האָט אויך געהערט
ווי סענדער דער זאַיקע עצהט, מע זאָל אַריבער צו
אסתרקען מיט די ברילן. יענע האָט געהאַט אַ הייזל אַף

זאוואלנע גאָס, לעבן האַלצמאַרק. ער האָט נאָך דערביי
צוגעאיקעט:

— וואָאָס וועט מען, מע דאָ זיצן ווי, ווי הינער אָף,
אָף די איי... אייער?...

און אַזוי ווי הערשעלע איז געלעגן לעבן טאַמאַרען
און זיך געקוויקט מיט דער רגע, האָט בערטע די לוכטע
אַנגעהויבן קלאָפן מיטן פֿויסט אין דער טיר פֿון טאַמאַ-
רעס אַלקער און זיך צעשריען:

— הערשעלע! אַ שרפֿה דיר אין... דו ווייסט דאָך
וואו!...

אַזאַ ווי דו דאַרף ניט קומען פֿרייטיק צו נאַכטס, נאָר
אין דער וואָכן! צעברעכסט מיר דאָס געשעפֿט!
טאַמאַרע האָט געשלעפט דאָס קופֿערל צו דער חבֿרטע,
לאַהקע די שוואַרצע, וועלכע האָט געוואוינט אָף שקאַ-
פלערנע, הינטערן וואָקזאַל. אַפֿן וועג האָט זיך אַלץ אין
איר געבונטעוועט קעגן בערטען. יענע האָט אין גאַנצן
פֿאַרגעסן, אַז אַ מיידל פֿון דער בראַזשנע איז אויך אַ
מענטש מיט האַרץ און געפֿיל, ווי מע זינגט אין ייִדישן
טעאַטער.

זי האָט דאָך ניט געאַרבעט באַ רעדלען מצה, וואו
דער אויוון ברענט און מע דאַרף וואָס גיכער פֿאַררוקן די
סחורה. אָף וועמען האָט זי זיך געוואַרפֿן, די באַנדער-
שניצע? אָף הערשעלען, דעם סאַמע-עלנטן, וואָס האָט
ניט געהאַט אין גאַנץ ווילנע צו וועמען זיך צוצוטוליען...

בא לאהקען האָט טאַמאַרע געהאַט צייט אַריינצוקוקן
אין אַ ביכל. פֿון אַלע אין פֿאך איז זי געווען די סאַמע
גראַמאַטנע, אַפֿילו געבעטן ביכער אין דער ביבליאָטעק
„מפֿיצ־השכלה“, וואָס אָף זאַוואַלנע גאַס. אמת, זי
האָט געמוזט אַנקומען צום ביבליאָטעקער קראַסני, ער
זאָל איר זאָגן וואָס צו לייענען. דורך אים טאַקע איז
זי געקומען צו אַ ביכל, אַנגעשריבן דורך איינעם אַ
דיומאַ מיט דעם נאָמען די קאַמעליען-דאַמע. זי
האָט געלייענט די מעשה פֿאַר איר חבֿרטע לאהקע די
שוואַרצע, און ביידע האָבן זיך גוט אַנגעוויינט, דער
עיקר באַם סוף, ווען די קאַמעליען-דאַמע, וואָס איז
גאַרנישט געווען קיין דאַמע, נאָר געגעסן דאָס זעלבע
ביטערע שטיקל ברויט פֿון וואַלגערן זיך אין פֿרעמדע
בעטן, איז אַוועק שטאַרבן. ווען סיאַמקע קאַגאַן, דער
רעפּאָרטער פֿון דער צייטונג ווילנער טאַג, האָט
פֿאַרטראַכט צו גרינדן אַ פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין פֿון
די ווילנער גאַסן-מיידלעך, האָט טאַמאַרע די ערשטע
גענומען אַ וואָרט, זי האָט דאָס אויפֿגעהויבן די פֿראַגע
וועגן איבערשעהען, וואָס די באַנדערס, די באלעבאטיס
פֿון די הייזקעלעך, האָבן ניט געוואָלט אַנערקענען. פֿון
דעם פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין איז גאַרניט געוואָרן, ווי
פֿון אַנדערע סיאַמקעס פּראַיעקטן, אָבער טאַמאַרען זענען
פֿון יענע טעג איבערגעבליבן אויסלענדישע ווערטער ווי
עקספּלואַטאַציע, קלאַסן-באַוואוסטזיין און
גענעראַל-שטרייק.

טאַמאַרע איז אַוועק פֿון פֿאַך. זי האָט געוואוינט
באַ לאַהקען, וואָס האָט געהאַט געדונגען אַ קאַמער
אַף שקאַפלערנע, ווייטלעך פֿון שטאָט. לאַהקע האָט
געלעבט דערפֿון וואָס זי פֿלעגט ברענגען צו זיך צופֿע-
ליקע געסט, עלטערע יידן פֿון ניט־הי. האָט זי געקאַנט
אונטערהאַלטן די חבֿרטע מיט אַ טעלער זופֿ און אַ גלאָז
טיי. טאַמאַרע האָט זייער געליטן דערפֿון, געזוכט וואו
צו פֿאַרדינען אַ גראָשן, אָבער קיין גרויסע זיבן זאַכן
האָט זיך ניט געמאַכט. בערטע די לוכטע האָט זי דווקא
גערופֿן צוריק, אָבער טאַמאַרע האָט געהאַט איר האָנאַר.
דער איינציקער מיט וועמען זי האָט זיך געטראָפֿן, איז
געווען הערשעלע דער טרעגער. פֿלעגט ער זיך טאַקע
אַפּשטעלן מיט איר פֿון צייט צו צייט באַ לאַהקען, אָבער
פֿון הערשעלען האָט מען געקאַנט האָבן מער ליבשאַפֿט
ווי פרנסה.

סיאַמקע קאַגאַן האָט זייער געוואָלט העלפֿן טאַמאַרען.
ער האָט אין איר געזען דעם קרבן פֿון פֿאַרשאַלטע-
נעם קאַפיטאַליזם, מיט וועלכן ער האָט אַזוי ביטער
געקעמפֿט אַלע זיינע יונגע יאָרן, האָט ער ווידער אַ
מאַל געפרוּווט פֿאַרווירקלעכן זיין פלאַן וועגן עפֿע-
נען אין ווילנע אַ שול פֿאַר ליבע. וועגן אָט דעם
פּראַיעקט האָט ער אָנגעשריבן אַ גרויסן אַרטיקל אין
דער צייטונג, אונטערגעשטראַכן די וויכטיקייט און דעם

כבוד וואָס אַזאַ שול, די ערשטע אין דער וועלט, וועט
ברענגען ווילנע, און אָנגעגעבן אין נדן צוויי הויך-קוואַ-
ליפֿיצירטע פּעדאַגאָגן — טאַמאַרע שימעלסקי און לאה
ברענער, באַוואוסט אין די פּאַכקרייזן מיט די נעמען
„טאַמאַרע די הויכע“ און „לאהקע די שוואַרצע“. אזוי
האַט זיי באַקענט דעם לייענער סיאַמקע קאַגאַן אין זיין
אַרטיקל.

טאַמאַרע האָט ניט געהאַלטן דערפֿון. מע האָט שוין
איין מאָל געפרוּווט, אַפֿילו באַשטעלט אַ שילד, אָבער
פֿון געשעפֿט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך.

סיאַמקע האָט אָבער ניט נאָכגעלאָזט. ער איז אַוועק
איבער דער שטאָט זוכן לערן-מאַטעריאַל. האָט ער אזוי
לאַנג גענישטערט אין קליינעם פֿונקס ביכערקראַם אָף
דייטשע גאַס, ביז ער האָט זיך געכאַפֿט, אַז דווקא הייכל
לונסקי דער ביבליאָטעקער פֿון סטראַשונס ביבליאָטעק,
קאָן אים העלפֿן. איז סיאַמקע אַוועק צו הייכלען פֿרעגן
וואָס יענער קאָן טאָן פֿאַר אים. איז הייכל לונסקי
צוגעגאַנגען צו אַ זייטיקער שאַפֿע אין דער ביבליאָטעק
און אַרויסגענומען פֿון דאָרטן אַ דין ביכעלע, אַ קונטרס,
וואו עס זענען געווען זייער גענוי פֿאַרשריבן אלע תקנות
וועגן ריכטיק באַשלאָפֿן אַ ווייב און וואָס צו טאָן אָף
צופֿרידן שטעלן דעם מאַן.

הייכל לונסקי האָט געגלעט דעם קונטרס, איבערגע-
דרוקט פֿון אַן אַלטן כתב־יד, וואָס האָט געדאַרפֿט האָבן
אַ גוטע פֿאַר הונדערט יאָר. דער נאָמען פֿון מחבר איז

ניט געווען אָנגעגעבן. דער קונטרס האָט געהייסן אַה"ב
בתענוגים, וואָס אָף פּראָסט ייִדיש הייסט דאָס: די
ליבע אין פֿאַרגעניגנס.

סיאַמקע האָט גלייך פֿאַרגעלייגט לונסקין איבערזעצן
דעם קונטרס אָף ייִדיש. יענער האָט אים מבטל גע-
מאַכט מיט אַ שמייכל אין זיין געדיכטער באָרד, און
געשעפטשעט דערביי:

— איי, סיאַמע, דער לימוד, וואָס דו ווילסט איינפֿירן
אין ווילנע, האָבן אונדזערע חכמים געבראַכט פֿאַר דעם
עולם פֿריער פֿון דיר. וועסט מיט דעם ניט אַנטדעקן
אַמעריקע...

ס'האָבן ניט געהאַלפֿן סיאַמקעס אַרגומענטן, אַז די
גאַנצע זאַך קאָן זיין אַזוינס און אַזעלכס. דאָס וועט
מרעיש-עולם זיין. אַ שול פֿאַר ליבע אין ווילנע, וואָס
באַדינט זיך מיט לערן-מאַטעריאַל פֿון אַריגינעלע, ייִ-
דישע מקורות, ממש פֿון דער רבנישער ליטעראַטור.
הייקל לונסקי, מיט זיין אייזערנעם געדולד, האָט אויס-
געהערט סיאַמקען ביזן סוף און פֿאַרשטופט דעם קונטרס
צוריק אין דער שאַפֿע צווישן אַנדערע זעלטענע ספֿרים.
טאַמאַרע האָט זיך נישט פֿאַרלאָזט אָף סיאַמקען מיט
זיינע פֿאַנטאַזיעס און אָנגעהויבן זוכן וואָס צו טאָן.
פֿריער האָט זי זיך געוואָלט שטעלן אַפֿן מאַרק מיט
אַ קאַשיק הינערישן דרויב, אָבער די מאַרק-ייִדענעס
האָבן איר ניט צוגעלאָזט. צו פֿיל הענדלערקעס האָבן
זיך צעשטעלט מיט זייער סחורה. איז זי אַוועק אין

שחיטה-שטיבל פליקן עופות. דארטן האבן די ווייבער
זי יא פֿיין אויפֿגענומען. ס'האט לאַנג ניט געדויערט און
טאַמאַרע האָט מיטגעבראַכט לאהקען די שוואַרצע צו
דער אַרבעט. זענען זיי ביידע געזעסן, פֿאַרזונקען די
פֿיס אין בערג הינערישע און גענדזענע פֿעדערן, און פֿון
צייט צו צייט זיך דערמאָנט די אַמאָליקע יאָרן, ווען פֿון
איין גאַסט האָט מען געהאַט מער ווי פֿון צען אָפּגע-
פֿליקטע הינער.

לאהקעס יינגל, עלינקע, וואָס זי האָט געהאַט פֿון
אַ צופֿעליקן יידן און געטענהט, אַז דאָס איז געווען
אליהו-הנביא, איז אומגעלאָפֿן איבער דעם שחיטה-שטיבל
און אַלע פֿליקערקעס האָבן געקליבן נחת פֿון אים.
איין זאך האָט סיאַמקע יאָ אויפֿגעטאָן פֿאַר טאַמאַרען.
ער האָט זי אַריינגעצויגן אין אַ קרייזל, וואָס האָט
זיך געזאַמלט געהיים אין אַן אייבערשטיבל אָף יידישע
גאַס, אין ראַמיילעס הויף. דארטן זענען געזעסן לאַנגע
אָוננטן אַ פֿאַר הויזן-נייער, עטלעכע שניידער-געזעלן,
נייטערקעס, אַ הענטשקע-מאַכער, און אַ בחור מיט
הונגעריקע אויגן האָט געלויבט פֿאַר זיי דאָס לעבן
אין גרויסן ראַטן-פֿאַרבאַנד, אונטער דער זון פֿון דער
סטאַלינישער קאָנסטיטוציע. אַ לעבן מקנא צו זיין. אַלע
אין קרייזל האָבן געוואוסט וואָס טאַמאַרע איז פֿריער
געווען. דער דאַרער בחור האָט זי פֿאַרגעשטעלט ווי אַ
געוועזענעם שקלאָף פֿון דער בורזשואַזער אָרדענונג.

טאַמאַרע די הויכע האָט געפֿליקט עופֿות, באַזוכט
פֿון מאָל צום מאָל דעם קרייזל און זיך געסטאַרעט זיין
צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געווען אַזוי לייכט. אַ
מאָל פֿלעגט זי אַ צי טאָן אָנטאָן צוריק דאָס רעקל מיטן
טיפֿן שלײַ, וואָס דורך אים האָט מען געזען אירע הויכע
פֿיס, אַרױפֿציען אָף זיך די אָפֿענע בלוזקע, נעמען אין
האַנט דעם לאַקירענעם רידיקול, און זיך אַוועקשטעלן
אָף סאַוויטשער גאַס, לעבן קינאַ פֿיקאַדילי, זשמורען
מיט אַן אויג; טאַמער גייט אָבער ווער פֿאַרביי פֿון די
נייע באַקאַנטע, וואָס וועלן זיי זאָגן? דאָרטן, אין דעם
בוידעמשיבל אָף ייִדישע גאַס האָט מען זי אױפֿגענומען
ווי זי וואָלט גאָרנישט געדינט באַ בערטען די לוכטע.
האַט זי זיך באַנוגנט מיט דעם שחיטה-שטיבל, און מיט
נעמען אַ ביכל פֿון דער ביבליאַטעק.

האַט דער ביבליאַטעקער קראָסני אונטערגערוקט טאַ-
מאַרען אין איילעניש אַ בינטל דערציילונגען. די זאַמלונג
האַט געהייסן פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן, פֿון אַ
שרייבער, אַ געוויסן פרץ. האָט זי גלייך געוואָלט בעטן
עפעס אַנדערש—אַ ראָמאַן, אַ ליבע מיט דוועלן. אָבער
דאָס איז געווען פֿרייטיק, לייענער האָבן זיך געשטופֿט
און געאיילט נעמען אַ בוך אָף שבת, האָט טאַמאַרע
אַריינגעלייגט די געשיכטן אין קאַשיק און אַוועק אָף
שקאַפלערנע, צו לאַהקען.

זענען ביידע חבֿטרעס געזעסן אין אַוונט באַם טיש,
ווי צוויי אויסגעדינטע סאַלדאַטן, און געשוויגן. עלינקע

איז שוין געשלאָפֿן. אַפֿן קאַמאָד האָבן געצאַנקט די שבת-ליכט, וואָס לאהקע האָט זיך געמאַכט אַ מינהג אָנ-צוצינדן זינט איר קדיש איז געבוירן געוואָרן. האַרבסט איז געווען. אַ דריבער רעגנדל האָט געקלאָפט אין ניי-דעריקן פֿענצטער וואָס איז אַרויס צו אַ שטיקל גאָרטן, ווי דער שטייגער פֿון די הילצערנע שטיבער אין יעדער געגנט. טאַמערע האָט געבלעטערט די געשיכטן און שווערע ספֿקותן האָבן געקרימט אירע פֿולע ליפֿן. לאהקע האָט געקליבן די ברעקלעך חלה פֿון שבתדיקן טיטשעך, און געשוויגן. זי האָט געהאַט פֿאַראיבל אָף דער חבֿרטע, וואָס אַ גאַנצן אָוונט האָט זי מיט איר ניט אויסגערעדט קיין וואָרט און נאָר געווען פֿאַרנומען מיט איר בוך. האָט זי זיך ניט איינגעהאַלטן און אַ בורטשע געטאָן:

— לאָמיר אויך וויסן וואָס דו זוברעוועסט דאָרטן? טאַמאַרע האָט אויפֿגעהויבן אָף לאהקען אירע קאַרע קאַצנאויגן, וואָס זייער בליק האָט אַזוי געוואָרעמט די איינגייער אין בערטע די לוכטעס געמאַכן, און זיך צעשמייכלט:

— דאָס זענען דערציילונגען שווער צו פֿאַרדייען. מיט אַ סך העברעישע ווערטער. מע דאַרף זיין אַ רבֿ דערצו.

— טאָ צו וואָס דאַרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק וועסטו בעטן אַן אַנדער בוך, מע זאָל אים קאָנען נעמען אין מויל אַריין.

טאַמאַרע האָט זיך אַ רגע פֿאַרטראַכט און דערנאָך
זיך מודה געווען:

— איין מעשה האָב איך דווקא יאָ צעקײט. זייער...
זייער... אַזאַ... נו... מיט...

לאהקע האָט זיך אונטערגעשטופט:

— זאָג שוין מיט אַהער, מיט אַהין, מיט וואָס?

— מיט אַ געדאַנק...

— לאָמיר הערן דעם געדאַנק.

— איך מוז דיר איבערלייענען...

לאהקע האָט ניט געהאַט קיין געדולד:

— פֿריער דערצייל מיר אין וואָס עס גייט דאָרטן.

טאַמאַרע האָט זיך אָפּגעהוסט און אָנגעהויבן דער-
ציילן:

— ס'איז אַ מעשה מיט דריי מתנות. אַ ייד, וואָס איז

געשטאַרבן און מע לאָזט אים נישט אַריין אין גן-עדן,

ביז ער וועט נישט ברענגען דריי מתנות אין הימל.

— ווער דאָרף אין הימל דריי מתנות?

טאַמאַרע האָט זיך אויפֿגערעגט:

— אַז דו פֿרעגסט פֿערדישע פֿראַגעס, וועסטו בלייבן

אָן דער מעשה. אַ שרייבער שרייבט, איז הער זיך צו!

— שאַ, שאַ, זע וואָס דאָ טוט זיך. מע טאָר שוין ניט

פֿרעגן אויך?

טאַמאַרע האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און

ממשיך געווען:

— האָט ער געבראַכט אין הימל אַ מתנה אַ שפּילקע...

לאהקע האָט מורא געהאַט צו פֿרעגן אָף וואָס דאָרף
מען אין הימל אַ שפּילקע, האָט זי געשוויגן און טאַמאַרע
האָט דערציילט ווייטער:

— דער געשטאַרבענער ייד האָט געבראַכט נאָך צוויי
מתנות—אַ זעקעלע ארץ-ישראל-ערד און אַ יאַרמלקע.
אַבער די שפּילקע האָט מיך גענומען פֿאַרן האַרץ...
טאַמאַרע האָט פֿאַרמאַכט די פֿאַלקסטײַמלעכע
געשיכטן, און אָנגעהויבן דערציילן:

— די זאך איז געווען אזוי. גלחים האָבן פֿאַרמישפט
צום טויט אַ רבֿס אַ טאַכטער, ווייל זי איז אַרויס אָף דער
גאַס ווען ס'איז געגאַנגען אַ פּראָצעסיע פֿון קלויסטער.
מיט יאָרן צוריק האָט אַ ייד נישט געטאַרט גיין אין
די גויישקע גאַסן. האָט מען זי, דעם רבֿס טאַכטער,
צוגעבונדן פֿאַרן צאַפּ צום עק פֿון אַ ווילדן פֿערד, ער
זאָל זי שלעפּן אין געלאָף איבערן בריק. האָבן די גלחים
זי געפֿרעגט וואָס פֿאַר אַ בקשה האָט זי פֿאַרן טויט.
האָט דעם רבֿס טאַכטער געבעטן אַ שפּילקע. מיט דער
שפּילקע וואָס זי האָט באַקומען, האָט זי צוגעשפּיליעט
איר קלייד צום לעבעדיקן פֿלייש פֿון איר פֿוס, כדי מע
זאָל ניט זען אירע ווייבערישע ערטער בעת דאָס פֿערד
וועט זיך יאָגן מיט איר דורכן גאַס, און דאָס קלייד וועט
זיך אויפֿהייבן מיטן ווינט.

לאהקע האָט זיך געכאַפט פֿאַרן קאַפּ:

— צום סאַמע פֿלייש?

— אַט דאָס וואָס דו הערסט...

לאהקע איז דאָס נישט געפֿעלן געוואָרן:
 — אַ מענטש גייט צום טויט, האָט ער נישט קיין אַנ-
 דערע דאגות? וואָס איז שוין דער אונטערשייד?
 טאַמאַרע האָט דערווידערט:
 — אָט דאָס טאַקע איז דאָך דער געדאַנק. צום טויט
 איז זי געגאַנגען, אָבער אַ רבֿס אַ טאַכטער איז זי געבליבן,
 נישט הפֿקר...
 לאהקע האָט געצויגן אַן אַקסל. דער ספֿק צי דעם רבֿס
 טאַכטער אין פרצעס דערציילונג איז געווען גערעכט
 האָט איר פֿאַרצויגן די ליפֿן.
 אַזוי זענען ביידע חברטעס, וואָס אַראָפּוואָרפֿן פֿון
 זיך דאָס קלייד פֿאַר פֿרעמדע אויגן איז געווען באַ זיי
 אַ וואַכעדיקע זאַך, אַוועק צו זייערע געלעגערס, יעדע
 מיט איר אייגענעם אויספֿיר.

טאַמאַרע איז געזעסן אין שחיטה-שטיבל צווישן די
 פֿעדערן, ביז ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה. די דייטשן
 מיט די רוסן האָבן זיך צעטיילט מיט דער פּוילישער
 מדינה. אין ווילנע האָבן דעם ניינצנטן סעפטעמבער,
 יאָר ניין און דרייסיק, זיך באַוויזן אין אַ שיינעם פֿריי-
 האַרבסטיקן פֿרימאַרגן אָף די גאַסן טאַנקען מיט רויטע,
 פֿינפֿעקיקע שטערן אָף די שטאַלענע באַרטן. טאַמאַרע
 האָט אָפּגעשאַקלט דעם פּוך פֿון פֿאַרטעך און געלאָפֿן

מיט אַלעמען זען דעם וואונדער. דער גאַנצער קרייזל
פֿון ראַמיילעס הויף האָט געדרייט אַרום די טאַנקען ווי
נאָענטע מחותנים אָף אַ לאַנג דערוואַרטער חתונה. די
שימחה האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. אין גאַנצן אַ
זעקס וואָך. דורך נאָכט האָבן זיך די טאַנקען, ווי אָנגע-
געסענע טשערעפּאַכעס, זיך אַרויסגעשאַרט צוריק פֿון
וויילנע. די רוסן האָבן אָפּגעגעבן די שטאָט אַ מתנה פֿאַר
די ליטווינער. די קלומפעס, ווי מע האָט זיי גערופֿן
אין וויילנע, האָבן זיך געפֿרייט מיט דער מתנה באַ אַכט
חדשים, ביז די סאָוועטן האָבן באַשלאָסן קומען צוריק,
כדי צו באַפֿרייען די ליטווינער פֿון אַלע דאגות צו פֿירן
אַליין אַ מדינה. דאָס איז געשען דעם פֿופֿצנטן יוני,
נייצן פֿערציק.

ערשט דעמאָלט זענען אַלע, וואָס האָבן זיך גע-
זאַמלט אין אייבערשטיבל אָף ייִדישע גאָס געקומען
צום לעבן. שייקע אייכער, וואָס האָט פֿאַרלוירן אַ
האַנט אין שפּאַנישן בירגערקריג, איז געוואָרן דירעקט-
טאָר פֿון די שטאָטישע אויטאָבוסן. לאַם, דער רייניקער
פֿון מענער-קאַפּעליושן, האָט באַקומען די שטעלע פֿון
קינאַ-פֿאַרוואַלטער. ברייקע דער הויזן-נייער האָט איי-
בערגענומען בערגערס זאָוואַד פֿון סאָדע-וואַסער. בכלל
האָט וויילנע פֿאַרשמעקט מיט דער דיקטאַטור פֿון פּראָ-
לעטאַריאַט.

אָף טאַמאַרען האָט מען געזאָגט עדות, אַז זי איז
לינק־געשטימט ניט פֿון היינט, און די נייע מאַכט האָט
איר אריינגעזעצט אין אַ סקלאַד פֿון פֿלייש־קאַמבינאַט.
בעסער פֿון אַלעמען האָט אויסגעפֿירט לאהקע די
שוואַרצע. זי האָט אונטערגעכאַפט אַ לייטענאַנט פֿון
דער רויטער אַרמיי, אַ וואוילער שייגעץ. ניט קיין
גרויסער טרינקער. גלייך האָט ער איר געקויפֿט אַ ווייסן
שאַל, אַפֿן שטייגער פֿון די לייטענאַנטסקע ווייבער, און
אוועק מיט איר לעבן, טאַקע אָף שקאַפלערנע.

דער שאַל איז געלעגן אָף לאהקעס לאַקענעס ווי
שניי אָף אַ בערגל פֿאַרלאָשענע קוילן. ס'איז געווען
אַ פֿאַרגעניגן צו קוקן אָף איר. לאהקע איז געוואָרן
אַן אייגענע צווישן די אַנדערע ווייבער פֿון גאַרניזאַן.
זי האָט שוין געהאַט אויפֿגעכאַפט שטיקלעך רוסיש
לשון אָף אַזוי פֿיל, אַז זי איז מסוגל געווען צו געבן
פֿאַרשטיין אירע קומושקעס דעם אונטערשייד צווישן אַ
לאַנגער נאַכטהעמד און אַ באַלקלייד. די אַנגעפֿאַרענע,
נייע מאַדאַמען זענען געווען זיכער, אַז מע קאָן אין אַ
נאַכטהעמד קומען טאַנצן אין אַפֿיצירן־קלוב. לאהקע
האָט זיך באַם לייטענאַנט אַ ביסל אויסגעריבן, אַנגענומען
אַ שטיקל פֿאַסאַן. ווילנע האָט זי ניט דערקענט.

טאַמאַרע האָט זיך אויך געהאַט דורכגעוואָרפֿן מיט
עטלעכע נאַטשאַלניקעס, אָבער ס'האָט זיך ניט געקלעפֿט.
זי האָט געפֿונען אַ ווינקל אָף שאַוועלסקע גאַס, כדי ניט
צו שטערן דער חבֿרטע איר גליק. ס'איז טאַקע געווען

אַ גליק. אַ דאַנק אָט דעם לייטענאַנט, האָט זיך לאהקע מיט איר יינגל געראַטעוועט.

בעתן אָפּטרעטן פֿון ווילנע, אין איין און פֿערציקסטן יאָר, האָט דער לייטענאַנט אַרױפֿגעזעצט לאהקען מיט עלינקען אָף אַ מיליטערישער לאַסטמאַשין וואָס האָט זיי דערפֿירט טיף אין הינטערלאַנד. לאהקע האָט געוואָלט מיטנעמען טאַמאַרען, איז אָבער די איילעניש און די מהומה געווען צו גרויס. דער לייטענאַנט האָט געשריען, געשאַלטן אין דער מאַמען אַרײַן, ווייל יעדע רגע קאָן אַנקומען אַ דייטשער דעסאַנט.

...און טאַמאַרע די הויכע? זי האָט ניט באַוויזן קיין סך צו ליידן פֿון די דייטשן. שוין מיטוואָך, דעם זיבעצנטן סעפטעמבער 1941, אַ צען טעג נאָכן פֿאַרטרייבן די ווילנער יידן אין געטאָ, איז זי געשטאַנען צווישן קנאַפע דרייצן הונדערט יידן אַפֿן פֿעלד פֿון פּאַנאַר — דאָס אָרט וואָס די דייטשן האָבן אויסגעקליבן אויסצוהרגענען די ווילנער יידן, ניט ווייט פֿון דער שטאָט.

טאַמאַרע האָט אויך געהאַט אַ באַזונדער מזל — מע האָט איר ניט געדאַרפֿט פֿירן אין געטאָ. זי איז שוין דאָרט געווען פֿריער. שאַוועלסקע גאָס איז געלעגן אין האַרץ פֿון דעם תּחום־המושֶׁב, באַשטימט פֿאַר די ווילנער יידן.

די ערשטע חדשים פֿון דעם דייטשן שאַלטעווען אין ווילנע האָט זיך טאַמאַרע געדרייט דאָ, דאָרטן. אַ ביסל האָט זי אונטערגעהאַנדלט מיט דרויב און פֿון צייט צו

צייט זיך אַרויסגעהאַלפֿן מיט הערשעלעך דעם טרעגער.
 ביז זי איז אַריינגעפֿאַלן, ווי אין אַ קעסלגרוב, צווישן
 גזירות, פֿאַראַרדערונגען וועגן האָבן אַ געהעריקן צעטל,
 אַ שניין פֿון די דייטשן אָף בלייבן לעבן.
 איצט איז זי געשטאַנען מיט נאָך פֿרויען אַפֿן פֿעלד
 פֿון פֿאַנאַר און געקוקט אין דער ווייט. וועגן וועמען,
 וועגן וואָס האָט זי געקאַנט טראַכטן? אַליין איז זי
 דאָך געווען אַזוי עלנט, ניט געהאַט קיינעם. זי איז
 געווען אַן אונטערגעוואָרפֿענע, זיך געהאַדעוועט
 אין יתומים-הויז. געקומען צו איר ברויט דורך זיין אַ
 דערלאַנגערקע באַ זוסקע דעם פראַפֿעסאָר, וואָס האָט
 געהאַט אַ קניפֿע אָף קאַנסקע גאַס. דאָס האָט ער איר
 געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז מיט אירע פֿיס, אויב זי וועט
 שטיין אָף די ראַגן, קאָן זי מאַכן געלט.

און אַט איז געקומען אַ באַפֿעל מע זאָל זיך אַויסטאָן.
 טאַמאַרע האָט זיך ניט אַויסגעטאָן. זי האָט פֿאַרגראָבן
 די נעגל פֿון אירע פֿינגער אינעם ווייכן פֿלייש פֿון אירע
 פּוּקע אַרעמס און ניט געגעבן דעם מינדסטן סימן, אַז
 זי גייט אָפּשפּילען אַ קנעפל.
 טאַמאַרע האָט ניט צו ליב געטאָן דעם דייטש, וועל-
 כער איז געשטאַנען קעגן איבער איר מיט זיין מאַ-
 שין-געווער. העכער פֿון אים, אין איר פּערקאַלענעם

קליידל מיט די רויטע און בלויע בלימעלעך, האָט זי
אים געקוקט גלייך אין די אויגן. און זיך ניט געמאַכט
פֿון זיינע געשרייען.

לאַנג האָט ער ניט געשרייען. אין איין רגע איז
שוין טאַמאַרע געלעגן אָפֿן זאַמד. געטראָפֿן פֿון זיין
קוילן-סעריע.

אַזוי איז אַוועק צום טויט טאַמאַרע די הויכע, דאָס
לעצטע ייִדישע גאַסן-מיידל אין ווילנע.

אַ פֿרוי וואָס איז אַ פֿאַרוואונדיקטע אַרויסגעקראָכן
באַ נאַכט פֿון גרוב און מצליח געווען זיך אומצוקערן
אין געטאָ, האָט דאָס אַלץ שפּעטער דערציילט.